

УДК 343.343.6

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.2.48>

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАСТОСУВАННЯ БЕЗПІЛОТНИХ АВІАЦІЙНИХ СИСТЕМ ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ В ОХОРОНІ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ

Овчар М.М.,

*старший викладач кафедри загальновійськових дисциплін,
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького*

Овчар М.М. Організаційно-правові засади застосування безпілотних авіаційних систем органами Державної прикордонної служби України в охороні державного кордону України.

У статті досліджуються організаційно-правові засади застосування безпілотних авіаційних систем (надалі – БАС) органами Державної прикордонної служби України (надалі – ДПСУ) для забезпечення ефективної охорони державного кордону. Здійснено аналіз чинної нормативно-правової бази, зокрема Повітряного кодексу України, а також спеціалізованих регуляторних актів, що визначають порядок експлуатації БАС. Окремо розглянуто організаційну структуру ДПСУ, механізми та практики інтеграції БАС у системи прикордонної безпеки, їхній вплив на підвищення оперативності реагування на загрози та посилення безпеки кордонів.

Особливу увагу приділено ролі БАС у загальновійськових операціях, зокрема в умовах повномасштабного вторгнення російської федерації. Проаналізовано технологічні можливості БАС, включаючи їхню здатність забезпечувати високу ситуаційну обізнаність особового складу, прискорювати процес прийняття рішень і сприяти збору, обробці та аналізу розвідувальних даних про противника. Визначено особливості організації взаємодії між підрозділами ДПСУ та іншими військовими формуваннями України, що беруть участь у відбитті агресії, а також окреслено ключові технології й методи роботи БАС, інтегрованих із програмним забезпеченням для обробки інформації.

З огляду на стрімкий розвиток технологій, стаття також розглядає перспективи подальшої інтеграції передових систем БАС у діяльність ДПСУ. У контексті глобальних викликів, що стоять перед ДПСУ, проводиться аналіз міжнародного досвіду застосування БАС для охорони державного кордону. Розглядаються успішні практики країн-партнерів, які вже інтегрували БАС у свої системи безпеки, та визначаються потенційні можливості для міжнародної співпраці прикордонної служби, які можуть включати обмін досвідом, спільні навчання, а також стандартизацію підходів до експлуатації та правового регулювання БАС.

У статті ідентифіковано основні виклики, пов'язані з правовим регулюванням, технічною інтеграцією БАС, захистом отриманих даних і підготовкою кваліфікованих кадрів. На основі проведеного аналізу запропоновано рекомендації щодо вдосконалення нормативно-правової бази, організаційних підходів і технологічної інфраструктури для забезпечення законності, безпеки та ефективності використання БАС у діяльності ДПСУ. Запропоновані заходи спрямовані на зміцнення обороноздатності України та підвищення якості охорони державного кордону в умовах сучасних безпекових викликів.

Ключові слова: правове регулювання; повномасштабне вторгнення; Державна прикордонна служба України; охорона державного кордону; безпілотні авіаційні системи.

Ovchar M. Organizational and Legal Principles of the Use of Unmanned Aerial Systems by the State Border Guard Service of Ukraine in the Protection of the State Border of Ukraine.

In the article, the organizational and legal principles of the use of Unmanned Aircraft Systems (hereinafter – UAS) by the State Border Guard Service of Ukraine (hereinafter – SBGS) are examined to ensure effective protection of the state border. An analysis of the current regulatory framework has been carried out, including the Air Code of Ukraine, as well as specialized regulatory acts that define the procedure for UAS operation. The organizational structure of the SBGS, the mechanisms and practices of integrating UAS into border security systems, and their impact on increasing the operational responsiveness to threats and strengthening border security are separately considered.

Particular attention is paid to the role of UAS in combined arms operations, especially in the context of the full-scale invasion by the Russian Federation. The technological capabilities of UAS are analyzed,

including their ability to provide high situational awareness for personnel, accelerate decision-making processes, and facilitate the collection, processing, and analysis of intelligence data about the enemy. The peculiarities of organizing interaction between SBGS units and other military formations of Ukraine involved in repelling aggression are determined, and key technologies and methods of UAS operation integrated with information processing software are outlined.

Given the rapid development of technologies, the article also examines the prospects for further integration of advanced UAS systems into the activities of the SBGS. In the context of global challenges facing the SBGS, an analysis of international experience in the use of UAS for state border protection is conducted. Successful practices of partner countries that have already integrated UAS into their security systems are reviewed, and potential opportunities for international cooperation of the border service are identified, which may include experience exchange, joint training, and standardization of approaches to UAS operation and legal regulation.

The article identifies the main challenges related to legal regulation, technical integration of UAS, protection of acquired data, and training of qualified personnel. Based on the conducted analysis, recommendations are proposed for improving the regulatory framework, organizational approaches, and technological infrastructure to ensure the legality, security, and effectiveness of UAS use in SBGS activities. The proposed measures are aimed at strengthening Ukraine's defense capability and improving the quality of state border protection in the face of modern security challenges.

Key words: legal regulation; full-scale invasion; State Border Guard Service of Ukraine; state border protection; unmanned aircraft systems.

Постановка проблеми. В умовах збройної агресії російської федерації, яка посягає на національний суверенітет, територіальну цілісність та недоторканість нашої держави, виникає нагальна потреба у внесенні змін до деяких законодавчих актів, які в свою чергу регламентують використання безпілотних авіаційних систем уповноваженими на те елементами Сил безпеки і оборони України.

Державна прикордонна служба України – правоохоронний орган спеціального призначення, основним завданням якого є охорона державного кордону України шляхом застосування різного роду засобів, в тому числі безпілотних авіаційних систем.

Основним законодавчим актом, що регулює використання БАС, є Повітряний кодекс України, в якому зазначено, що безпілотна авіаційна система – це безпілотне повітряне судно та обладнання для дистанційного керування ним [1, с. 3].

Кодекс встановлює загальні правила, такі як:

- необхідність реєстрації БАС вагою понад 20 кг;
- обмеження на польоти поблизу аеропортів і заборону перетину державного кордону без дозволу;
- забезпечення безпеки інших повітряних суден і дотримання вказівок управління повітряним рухом.

Дані правила не завжди враховують специфіку прикордонної діяльності, існуючі правові та організаційні виклики, зокрема потреба в чіткіших нормах і стандартизації технологій.

Додатковими нормативними актами є:

- Кодекс України про адміністративні правопорушення, який встановлює адміністративну відповідальність за порушення правил використання повітряного простору [2, с. 127];
- Кримінальний кодекс України, що регламентує кримінальну відповідальність за суспільно-небезпечні дії (бездіяльність), пов'язані з авіаційною сферою [3, с. 234];
- Правила польотів безпілотних авіаційних систем державної авіації України, які регулюють використання БАС державними органами [4, с. 2].

Державна авіаційна служба України (надалі – ДАСУ) приймає додаткові регуляторні акти та рекомендації щодо операцій з БАС, включаючи тимчасові рекомендації під час перегляду нормативної бази ДАСУ. Для державних органів, таких як ДПСУ, можуть існувати додаткові або модифіковані правила, що дозволяють використання БАС у операціях з підтримання режиму безпеки та оборони. Проте чинна правова база не містить детальних положень, спеціально адаптованих до потреб ДПСУ, що вказує на прогалину, яку необхідно усунути. Враховуючи вище вказане, слід розробити правовий механізм, що включатиме:

- чіткі критерії та умови застосування БАС;
- порядок координації між елементами Сил безпеки і оборони України;
- класифікацію БАС з урахуванням їхніх бойових можливостей;
- визначення правового статусу операторів БАС;
- регулювання питань юридичної відповідальності за неналежне використання БАС.

Створення такої законодавчої бази сприятиме:

- підвищенню ефективності бойового застосування БАС;
- забезпеченню законності та прозорості їх використання в умовах збройного конфлікту.

Закон України № 3232-IX від 13 липня 2023 року вніс зміни до чинного законодавства, що стосується застосування БАС правоохоронними органами для виявлення, перехоплення та знищення ворожих безпілотників [5, с. 2]. Однак існує нагальна потреба у подальшому розширенні правового регулювання, яке охоплюватиме використання БАС для ураження різних ворожих об'єктів, таких як наземна військова техніка та фортифікаційні споруди.

Державна прикордонна служба України активно інтегрує БАС у свої операції, створюючи спеціалізовані підрозділи, такі як відділення розвідувально-ударних безпілотних літальних апаратів відділу вогневої підтримки. Персонал проходить спеціальну підготовку, а БАС використовує радары та наземні датчики для моніторингу кордону. Відомчі накази Міністерства оборони та Держаної прикордонної служби України регулюють у більшості випадків лише запуск, політ та аналіз даних, чого недостатньо в повному обсязі.

Враховуючи переваги БАС, такі як економічна ефективність і швидке реагування, та проблеми, зокрема правова невизначеність і потреба в стандартизації, – рекомендується оновити законодавство, розробити чіткі норми для прикордонних операцій, імплементувати міжнародні стандарти (наприклад, НАТО) та створити цифрові платформи для координації дій.

Метою статті є розгляд організаційно-правових основ використання БАС органами ДПСУ для забезпечення ефективної охорони державного кордону.

Стан опрацювання проблематики. Тема використання безпілотних авіаційних систем у діяльності правоохоронних і силових структур, зокрема ДПСУ, є актуальною в Україні через триваючий збройний конфлікт із російською федерацією та масштабуванням ролі технологій у забезпеченні національної безпеки. Останні дослідження та публікації, присвячені цій проблематиці, більше охоплюють організаційні, технологічні та оперативні аспекти застосування БАС, з особливим акцентом на адаптацію до умов війни.

Зокрема у монографії група українських науковців на чолі з Мосовим С. зосередилася на вивченні використання безпілотної авіації у військовій сфері. Вони детально проаналізували розвиток та перспективи БАС тактичного, оперативного та стратегічного класів [6, с. 138].

Мосов С., Горбулін В. розглянули перспективи та сфери застосування БАС в сучасних війнах і збройних конфліктах [7, с. 28].

Догерті М. дослідив різні сфери застосування БАС для виконання функціональних завдань, приділяючи особливу увагу найбільш розвиненим військовим безпілотним технологіям країн НАТО, наголосивши на важливості постійного моніторингу нових напрямків і способів використання малорозмірних БАС [8, с. 38].

Дослідження, проведені в рамках Національної академії Державної прикордонної служби України та інших академічних установ, аналізують організаційні механізми впровадження БАС у прикордонну діяльність, розглядають досвід створення спеціалізованих підрозділів, таких як відділення розвідувально-ударних безпілотних літальних апаратів, та програми підготовки операторів. Доведено, що інтеграція БАС з іншими технологіями (радары, датчиками тощо) забезпечує ефективність моніторингу кордону, але потребує вдосконалення міжвідомчої координації.

Технологічні можливості БАС є предметом активного обговорення в науковій літературі. Зокрема Попов М. аналізує застосування БАС із тепловізійними камерами, GPS-навігацією та системами штучного інтелекту для розвідки місцевості (противника), а також виявлення мінно-вибухових пристроїв [9, с. 211]. У публікації підкреслено економічну ефективність БАС у порівнянні з традиційними засобами та їхню здатність працювати в складних умовах, таких як зони активних бойових дій.

Міжнародні дослідження, такі як звіти RAND Corporation (2023) про використання дронів у сучасних конфліктах, підкреслюють важливість створення цифрової платформи для координації дій між більш сильними структурами. В українських публікаціях (наприклад, «Наука і техніка Повітряних Сил ЗСУ», 2024) також акцентується на необхідності уніфікованих протоколів обміну даними, отриманими від БАС, між ДПСУ, ЗСУ та іншими силовими структурами.

Однак не всі дослідники приділяють увагу у більш гнучкій законодавчій базі для використання безпілотних авіаційних систем Державною прикордонною службою України, яка зумовлена низькими факторами, пов'язаними із сучасними викликами безпеки, специфікою прикордонної діяльності та забезпеченням швидкого реагування в умовах збройного конфлікту.

Виклад основного матеріалу. Використання БАС значно посилило здатність ДПСУ проводити моніторинг та захищати кордони України. БАС забезпечують спостереження в реальному часі, швидке реагування та економічно ефективно покриття великих територій. Наприклад, у 2025 році

підрозділи ДПСУ, такі як «Сталевий кордон» та «Фенікс», використовували БАС для знищення ворожих сил та засобів на лінії бойового зіткнення у Харківській та Сумській областях.

В охороні державного кордону, суверенних прав України в її прилеглий зоні та виключній (морській) економічній зоні (В(М)ЕЗ), підрозділами ДПСУ безпілотні авіаційні системи застосовуються як для виконання оперативно-службових, так і бойових завдань таких як:

- ведення повітряної розвідки;
- ведення пошуку правопорушників (диверсійно-розвідувальних груп);
- спостереження та фіксація дій правопорушників;
- перехоплення (знищення визначеної повітряної цілі) безпілотних літальних апаратів (надалі – БпЛА) – порушників законодавства (противника);
- забезпечення дій артилерійських підрозділів (розрахунків вогневих засобів);
- ураження цілей (об'єктів) противника;
- оперативно-розшукової діяльності та кримінального провадження;
- переміщення вантажів [10, с. 57].

Поряд із цим на законодавчому рівні не передбачено чіткого механізму, який регламентує порядок знищення ворожих об'єктів (цілей), в тому числі із застосуванням БАС.

З огляду на поточну геополітичну ситуацію та триваючий збройний конфлікт в Україні, виникає гостра потреба у створенні та впровадженні комплексного нормативно-правового акта, що регламентуватиме використання БАС для знищення ворожих сил та засобів.

Аналіз чинної законодавчої бази, відомчих наказів Міністерства оборони, демонструє її неадекватність у сфері бойового застосування БАС. Наявні нормативно-правові акти переважно регулюють питання класифікації, експлуатації та безпеки польотів, проте не охоплюють особливості їх використання у воєнних діях.

ДПСУ визнала стратегічну важливість БАС для охорони кордону та вжила заходів для інтеграції цієї технології у свої операції. Основні організаційні аспекти даної інтеграції включають:

- навчання та сертифікація. Особовий склад, який керує БАС, проходить спеціалізоване навчання та сертифікацію для забезпечення відповідності стандартам безпеки та операційної ефективності;
- інтеграція з іншими технологіями. БАС використовуються разом із радаром, наземними датчиками та іншими системами для комплексного моніторингу кордону.
- операційні настанови. ДПСУ розробила внутрішні настанови щодо операцій з БАС, які включають протоколи запуску, польотів та аналізу даних, забезпечуючи ефективне та законне використання цих систем.

Проте залишаються певні виклики:

1. Правова невизначеність. Чинна правова база не повною мірою враховує специфічні потреби Сил безпеки та оборони України, що в свою чергу призводить до неясності щодо дозволених меж під час виконання воєнних операцій з використанням БАС.

2. Процедура швидкого розгортання. Відсутній чіткий механізм оперативного отримання дозволів на використання БАС у разі надзвичайних ситуацій чи загроз на кордоні, що ускладнює швидке реагування. Закони не чітко визначають, чи можуть Сили безпеки та оборони, наприклад Державна прикордонна служба України, використовувати БАС у заборонених для польотів зонах для цілей спостереження чи розвідки, що створює правову невизначеність.

3. Управління даними. Немає достатніх правових норм, які регулюють збір, зберігання та обмін чутливими даними, отриманими від БАС, включаючи питання конфіденційності та захисту інформації.

4. Операційні протоколи. Відсутні спеціалізовані настанови для використання БАС у сфері безпеки та оборони, що відрізняються від загальних авіаційних правил, ускладнюючи адаптацію до унікальних умов.

5. Відповідальність за операції. Правова база не уточнює, хто несе відповідальність та яку саме у разі аварій чи інцидентів під час операцій з БАС.

6. Технологічна стандартизація. Існує потреба в стандартизації технологій та операцій з БАС для забезпечення сумісності та ефективності, зокрема відповідно до міжнародних стандартів, таких як стандарти НАТО.

Для стандартизації технологій та операцій з БАС, що забезпечує їх сумісність і ефективність у міжнародному контексті, НАТО розробило низку стандартів, які необхідно інтегрувати у вітчизняне законодавство. Нижче наведено основні з них:

1. STANAG 4586. Стандартний інтерфейс для систем керування БАС. Визначає архітектуру, інтерфейси, протоколи зв'язку, елементи даних і формати повідомлень для систем керування БАС. Забезпечує сумісність між системами БАС різних виробників і країн-членів НАТО, а також дозволяє інтегрувати БАС у єдину систему командування та контролю, обмінюватися даними з іншими платформами.

2. STANAG 4671. Вимоги до льотної придатності для військовослужбовців БАС. Встановлює критерії льотної придатності для військових БАС, адаптовані з стандартів для пілотованих літаків. Гарантує безпеку та надійність БАС для операцій у повітряному просторі країн НАТО, спрощує сертифікацію та використання БАС у транскордонних місіях.

3. STANAG 4670. Керівництво з підготовки операторів БАС. Визначає єдині вимоги до навчання та сертифікації операторів БАС. Забезпечує високий рівень підготовки операторів для безпечної та ефективної роботи. Дозволяє операторам виконувати складні завдання.

Ці стандарти є основою для інтеграції БАС у спільні операції НАТО, забезпечуючи технічну сумісність, безпеку та професійну підготовку.

На основі викладеного матеріалу пропонується:

1. Оновлення законодавства. Внести зміни до Повітряного кодексу та інших нормативних актів, щоб включити специфічні положення для сил безпеки та оборони, чітко визначивши їхні права та обов'язки щодо операцій з БАС.

2. Чіткість регулювання. Розробити детальні норми, які враховують унікальні операційні вимоги охорони кордону, зокрема дозволи на транскордонне спостереження та взаємодію.

3. Стандартизація. Впровадити міжнародні стандарти класифікації, експлуатації та управління даними БАС для забезпечення сумісності із Збройними силами України та іншими силовими структурами.

4. Програми навчання. Створити комплексні програми підготовки для персоналу ДПСУ для підтримання високих стандартів експлуатації та безпеки.

5. Цифрові платформи. Впровадити цифрові платформи для обміну даними в реальному часі та координації між різними підрозділами та органами, залученими до охорони кордону.

6. Міжнародний обмін досвідом. Систематичне проведення тренінгів з країнами НАТО для адаптації до міжнародних стандартів та обміну досвідом, а також вивчення та впровадження передових методів використання БАС від іноземних експертів.

7. Сертифікація та кваліфікація. Впровадження регулярних оцінок кваліфікації операторів для перевірки їхньої готовності до виконання складних завдань та проведення сертифікацій відповідно до стандартів НАТО, зокрема STANAG 4670, який визначає вимоги до навчання операторів БАС.

Висновки. Використання БАС Державною прикордонною службою України є значним кроком вперед у підвищенні спроможностей захисту кордону. Проте для повного використання потенціалу цієї технології необхідно мати міцну правову базу, яка підтримує операційні потреби та забезпечує відповідність національним і міжнародним законам. Усуваючи наявні прогалини в законодавстві та вдосконалюючи організаційні структури, Україна може зміцнити безпеку своїх кордонів і встановити стандарт для інтеграції БАС у стратегії національної безпеки та оборони.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Повітряний кодекс України: Закон України від 19 трав. 2011 р. № 3393-VI. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/T113393?ed=2011_05_19&an=1260.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07 груд. 1984 р. № 8073-X. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KD0005>.
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
4. Правила виконання польотів безпілотними авіаційними комплексами державної авіації України: наказ Міністерства оборони України від 08 груд. 2016 р. № 661; зареєстр. у Мін'юсті 12 січ. 2017 р. за № 31/29899. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0031-17#Text>.
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо застосування правоохоронними органами безпілотних повітряних суден та протидії їх незаконному використанню: Закон України від 13 лип. 2023 р. № 3232-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3232-20#Text>.
6. Безпілотна авіація у військовій справі: монографія / С.П. Мосов та ін.; за ред. С.П. Мосова. Київ: Інтерсервіс, 2019. 324 с. (Збірник наукових праць. Серія: Військові та технічні науки / Нац. акад. Держ. прикордон. служби України).
7. Мосов С., Горбулін В. Смертельна автономна зброя. *Оборонний вісник*. 2022. № 3–4. С. 18–24.
8. Dougherty M.J. Drones: An Illustrated Guide to the Unmanned Aircraft That Are Filling Our Skies. New York: Sterling Publishing, 2015. 224 p.
9. Popov M.O. et al. Method for minifields mapping by imagery from unmanned aerial vehicle. *Advances in Military Technology*. 2022. Vol. 17, no. 2. P. 211–229. DOI: 10.3849/aimt.01722.
10. Методичні рекомендації щодо застосування безпілотних повітряних суден Державної прикордонної служби України: наказ Адміністрації Державної прикордонної служби України, 2023. 18 с.